

SPLITSKA GIMNAZIJA DO DRUGE POLOVINE XIX. st.*

Josip Posedel

Sjemenišna gimnazija koju je osnovao 1700. g. nadbiskup Cosmi pretvorena je 1817. godine u državnu gimnaziju sa šest razreda od kojih su prva četiri bila gramatička, a posljednja dva humanistička.

U ovom prilogu govori se o nastavnima te škole, nastavnom programu te o problemima vezanim uz nastavni jezik, talijanski i o udžbenicima. Nastava se odvijala normalno a 1849. godine reorganizacijom gimnazije ona dobiva sedmi i osmi razred, tzv. licej dotada u sastavu sjemeništa. Iste godine hrvatski jezik postaje obavezni predmet a slijedeće godine se uvodi ispit zrelosti. Na kraju se analizira sastav učenika od 1817. do 1850. kako po mjestu rođenja tako i po zanimanju roditelja.

Kad su Francuzi 1806. g. okupirali Dalmaciju, jedina srednja škola u kojoj nisu uvedene nikakve promjene bila je splitska sjemenišna gimnazija. Tu gimnaziju pohađali su i vanjski đaci pa je tako dok mu je otac služio u Splitu 1787/8. njezin đak bio Ugo Foscolo, a od naših istaknutijih ličnosti devedesetih godina pohađao ju je povjesničar Ivan Katalinić. U Kraglskom Dalmatinu — II Regio Dalmata br. 14 iz 1806. g. Split je opisan kao prljav, zapušten grad u kojem vlada kaotično stanje a jedina svijetla točka je sjemenište, »to odlično djelo pobožnosti i mudrosti jednog nadbiskupa koji ga je osnovao 1700. g.«. Ta sjemenišna gimnazija u šk. g. 1806/7. imala je 68 učenika. Francuzi su u prosincu 1810. g. otvorili državnu gimnaziju neovisnu o sjemeništu, ali je ova već slijedeće godine prestala djelovati.

Zahvaljujući prihodima nadbiskupije daljnje postojanje sjemenišne gimnazije nije dolazilo u pitanje i na šest razreda nadošao je i dvogodišnji licej kao *cursus philosophicus* u kojem su se predavale filozofija, gospodarska ekonomija, logika, matematika, retorika, pravo, povijest i dvije književnosti: talijanska i hrvatska. Upravitelj je bio Nikola Didoš.

Kad je Dalmacija 1814. došla ponovno pod Austriju, prvih nekoliko godina u školstvu nije bilo značajnijih promjena dok dekretom od 3. prosinca 1816. Pokrajinska austrijska vlada za Dalmaciju nije donijela odluku da se od školske godine 1817/18. osnuju tri državne gimnazije, i to u Zadru, Splitu i Dubrovniku. Splitska se osniva za školovanje omladine posebno dvaju okruga: Splita i Makarske.

* Napomena: Podaci o radu gimnazije u Splitu preuzeti su iz splitskog Historijskog arhiva (građa Klasične gimnazije u Splitu).

Dekretom od 30. listopada 1817. za prefekta bio je privremeno imenovan kanonik Nikola Didoš, dok su za profesore postavljeni svećenici Juraj Lisičić (predavao u prvom i drugom humanističkom razredu), Josip Čobarnić (predavao u trećem i četvrtom gramatičkom te grčki jezik), Josip Bianchi (predavao u prvom i drugom gramatičkom), Pavao Kačić-Miošić (predavao povijest i geografiju), Dujam Bassa (predavao matematiku, fiziku i prirodopis), a za vjeroučitelja konventualac Antonio Massimo. Stara sjemenišna gimnazija *de facto* pretvorena je u državnu gimnaziju a sastojala se od šest razreda i bila podijeljena na prva četiri gramatička i slijedeća dva humanistička. Gimnazija je radila u sjemeništu u kojem je držala u najam za 200 forinti godišnje jednu veliku dvoranu i šest drugih prostorija.¹

Školska godina 1817—18. otpočela je 20. studenoga 1817. svečanom misom u katedrali kojoj su prisustvovali okružni poglavar, prefekt, profesori gimnazije, učitelji pučkih škola i svi učenici. Zatim su u sali gimnazije prefekt i profesori održali prigodne govore.

Na čelu gimnazije pod nazivom direktora bio je okružni poglavar (*capitano circolare*) Enrico Reha. Njegova funkcija bila je uglavnom formalna i vezana uz vrhovni nadzor a stvarno je školom rukovodio prefekt Nikola Didoš. Prefekt je morao svakog mjeseca posjetiti svaki razred, utvrditi prijedeno gradivo, pregledati pismene radnje i odrediti zadatke pismenih radnja za semestarske ispite. Ti ispiti su se održavali na kraju prvog i drugog semestra a prisustvovao im je i direktor. Školska godina je trajala od 4. studenog do 14. rujna. Veliki jesenski praznici od 15. rujna do 3. studenog, božićni od 25. prosinca do 1. siječnja, uskrсни od Velike srijede do utorka poslije Uskrsa a praznici su bili i tri posljednja dana karnevala. Škola nije radila četvrtkom a utorkom samo ujutro. Gledajući raspored sati vidimo da je učenik dnevno imao 4 sata, dva ujutro i dva popodne, osim naravno utorka. Što se tiče rasporeda sati učenik je polovicu nastavnih sati imao u gramatičkim razredima iz latinske gramatike, dok su ostali predmeti bili vjeronauk, grčki jezik, geografija, povijest, matematika, fizika i prirodopis.

Tada se mijenja odnos prema latinskom jeziku tako da dok je ranije bio glavni cilj naučiti govoriti i pisati tim jezikom, otada se ide za tim da se učeći latinski upozna sve ono što je zajedničko svim jezicima, dođe do jednog humanističkog pristupa koji je vezan uz čitanje klasičnih pisaca i preko govorništa i poezije razvija estetski osjećaj. To je bio u humanističkim razredima zadatak tzv. stila latinskog jezika.

Nastava prirodne grupe predmeta morala je biti zorno predstavljena. Gimnazija je upotrebljavala sjemenišni školski vrt i rasadnik,² a isto tako s vremenom je dobro opskrbljen sjemenišni kabinet za fiziku što ga je kompletirao biskup Miošić i koji je brojio 80 raznih strojeva i sprava te se stalno dopunjavao.³

Učeći latinski jezik i upoznavajući njegove stilske osobine učenici su se morali upoznati s gramatikom i stilskim bogatstvom nastavnog jezika a taj

¹ Ivan Ostojčić, *Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700—1970.)*, 45, Split 1971.

² O. cit. 45.

³ O. cit. 58

je bio talijanski. Je li u Splitu bilo teškoća zbog toga što jedan broj djece nije poznavao dovoljno talijanski jezik nemamo o tom podataka, ali pretpostavljamo da ih je sigurno bilo. Poznato je da je u sjemeništu u 18. st. učenicima od velike pomoći bila hrvatska gramatika i trojezični rječnik *Ardelia Della Belle* (Dizionario Italiano-latino-ilirico).

Na raznim akademijama o kojima govori *Kronika gimnazije od 1817. do 1850.* (*Historia Gymnasii Spalatensis*) vidimo da je bio zastupan i hrvatski jezik. Poznato je da je za dubrovačku gimnaziju⁴ Vlada donijela 27. listopada 1817. odluku u kojoj se između ostalog navodi: budući da po *Appendinevu* sudu dubrovačka djeca do 12. i 14. godine ne razumiju talijanski, neka se u prvom razredu gramatičkom upotrebljava njegova mala gramatika talijansko-hrvatsko-latinska.⁵

U prvoj godini rada gimnazije velika teškoća je bila pomanjkanje udžbenika za pojedine predmete jer ih nije bilo na talijanskom jeziku. Prvog rujna 1818. dvorska kancelarija je izdala popis knjiga koje su se mogle koristiti u razredima s talijanskim nastavnim jezikom. Tako su za latinski jezik udžbenici bili »*Institutio ad eloquenziam*«, Beč 1815; »*Selecta latinae orationis exempla*«, Beč 1815. U trećem gramatičkom razredu »*Sintaxis*«, Beč 1816; »*Chrestomathiae latinae pars posterior*«. U prvom i drugom gramatičkom — *Soave*, »*Grammatica delle due linguae italiana e latina*«, Venecija, 1810; »*Selectae ad veteri testamento historiae*«, Venecija 1816; »*Chrestomathia latina pars prior*«, Beč 1816.

Slijede zatim udžbenici za aritmetiku, geometriju, povijest i za grčki jezik (*Brevis grammatica Graeca*, Beč 1816). U rujnu 1818. opet je uspostavljen sustav razrednih učitelja umjesto stručnih učitelja po predmetima, i to tako da će svaki razred imati učitelja koji će predavati sve predmete kako glavne tako i sporedne osim vjeronauka za koji će biti za sve razrede jedan učitelj. Učitelji će pratiti svoje učenike kroz sve gramatičke razrede a posebno će učitelji humanističkih razreda voditi učenike ili tijekom oba razreda ili po jednu godinu o čemu će odlučiti dvorska komisija. Ponovno uvođenje razrednih učitelja trebalo je izvršiti postepeno, a ne naglo, vodeći računa o prilikama u pojedinim zavodima. Ovom reformom je utvrđeno načelo da je jezikoslovna obuka bitni a realni predmeti sporedni dio gimnazijske nastave. Ovakav školski sustav ostao je na snazi uz neke manje dopune sve do 1849. godine. Šk. god. 1827—28. uveden je prijamni ispit za prvi razred gimnazije i određeno da se u prvi razred može upisati tko je navršio deset a nije stariji od četrnaest godina. U studenom 1829. donesena je odluka da se ne smiju primiti u gimnaziju učenici koji nisu građanskog staleža i dosta imućni osim ako su vrlo nadareni.

Arhivski dokumenti kao i gimnazijska *Kronika* pokazuju da se do 1850. rad škole normalno odvijao. Do te godine nije bilo ispita zrelosti, a on je uveden 1850. nakon reforme 1849. za one učenike koji namjeravaju nastaviti studije na sveučilištu. Glavna promjena u vezi s upravom škole sastoji se u

⁴ Josip Poseđel (program dubrovačke gimnazije od 1899. — 1901.) III nastavak, 7.

⁵ Josip Poseđel, *Iz povijesti Klasične gimnazije (spomenica 150 godišnjice Klasične gimnazije u Splitu)* Split 1967, 16.

tome da je nestalo direktora kao političke ličnosti, tj. škola je prestala biti podređena okružnom poglavarstvu i direktor škole preuzima sve funkcije ranijeg prefekta. Nova reorganizacija predviđala je i povećanje gimnazije na osam razreda s tim da se licej dotada u sastavu sjemeništa priključi gimnaziji kao sedmi i osmi razred, međutim gimnazija je dobila sedmi i osmi razred tek 1856. Vrlo značajan događaj u dalmatinskom školstvu pa i za ovu gimnaziju jest uvođenje hrvatskog jezika koji zahvaljujući dalmatinskim poslanicima Božidaru Petranoviću i Stjepanu Ivičeviću te profesoru splitske gimnazije Mati Ivčeviću od 1849. postaje obavezan jezik pod službenim nazivom slavensko-dalmatinski jezik. Inače u dokumentima javlja se i izraz »la lingua del paese«. God. 1853—54. uveden je kao obavezan predmet njemački jezik za koji se u nastavnom programu kaže da je državni jezik, dok se talijanski jezik naziva nastavnim, a hrvatski materinim.

Analizirajući sastav učenika gimnazije 1817—1850. g. vidimo da je od 452 učenika koliko ih je u tom razdoblju završilo, njih 149 rođeno u Splitu, 41 u Trogiru, 40 na otoku Braču, 38 na Hvaru, 32 u Šibeniku, 26 u području Makarske, 18 u Kaštelima, 16 u Visu, 13 u Kotoru, 10 u Skradinu, 9 u Omišu, 8 u Sinju i Zadru, po 5 na Šolti, u Imotskom, na Korčuli i Dubrovniku, 4 u Poljicima, 3 na području Neretve, 4 na Cresu, po 2 u Dugopolju i Solinu te u raznim drugim mjestima uglavnom izvan Dalmacije po jedan.

Što se tiče zanimanja roditelja 182 su bili posjednici, 66 činovnici, 43 obrtnici, 42 trgovci, 37 zemljoradnici, 15 liječnici, 14 pomorci, 13 službenici, 8 radnici, 6 farmaceuti, 5 serdari, 5 odvjetnici, 3 notari, 3 vojne osobe, 2 ribari, 1 rabin i 1 sansir (posrednik).

U ovom razdoblju 189 učenika registrirano je kao klerici bilo sjemenišni bilo redovnici.

Od poznatijih ličnosti vidi se da je 1822. završio Ante Kuzmanić, 1829. Franjo Carrara, 1823. Frano Bratanić te Ivan Nodilo koji je kao tutor omogućio školovanje svog brata Natka koji je završio gimnaziju 1851, 1839. Antonio Bajamonti, 1847. Luka Botić, 1848. Antun Karlo Bakotić i jedan od vođa hrvatskog preporoda Mihovil Pavlinović, na čelu đачke regimente »Ne boj se«.

Zahvaljujući Pavlinoviću, Mihi Klaiću, Natku Nodilu, Gaji Bulatu i drugim predstavnicima narodnog preporoda, gimnazija je osamdesetih godina potpuno pohrvaćena u čemu je veliku ulogu odigrao njen direktor don Frane Bulić te je dala na svim područjima javnog života inteligenciju kojom se Split može ponositi.

Zusammenfassung

DAS GYMNASIUM VON SPLIT BIS ZUR ZWEITEN HÄLFTE DER 19. Jhs.

Josip Posedel

Das vom Erzbischof Cosmi 1700 gegründete Gymnasium für angehende Theologiestudenten wurde im Jahr 1817 in ein staatliches Gymnasium umgewandelt und umfaßte sechs Klassen, von denen die ersten vier eine grammatische Ausrichtung hatten und die zwei letzten eine humanistische. Die größte Zahl der Unterrichtsstunden war der lateinischen Sprache gewidmet, in den humanistischen Klassen besonders der Rednerkunst und der Poesie. Der Direktor der Schule war bis 1849 das jeweilige Bezirksoberhaupt als politische Persönlichkeit, in Wirklichkeit hat jedoch die Schule der Präfekt geleitet. Die Unterrichtssprache war Italienisch.

Abgesehen von verschiedenen Schwierigkeiten, wie es beispielsweise das Problem der Lehrbücher und die ungenügenden Kenntnisse in der Unterrichtssprache bei den meisten Schülern war, konnte der Unterricht ganz normal abgewickelt werden, wovon die Archivdokumente, ganz besonders jedoch die von 1817—1850 geführte Chronik des Gymnasiums zeugen.

Im Jahre 1849 kam es zur Reorganisation des Gymnasiums, es erhielt die siebente und achte Klasse, das sog. Lyzeum, das sich bis zu dieser Zeit im Rahmen des Theologieseminars befand. 1850 wurde die Reifeprüfung eingeführt und 1849 wurde die kroatische Sprache zum obligatorischen Unterrichtsfach.

Bei der Analyse der Zusammensetzung der Gymnasialschüler zwischen 1817 und 1850 sieht man, daß von den 452, die das Gymnasium absolviert haben 149 in Split, 41 in Trogir, 40 auf der Insel Brač, 38 auf der Insel Hvar, 32 in Šibenik, 26 in der Gegend von Makarska, 18 in den Kastellen, 16 auf der Insel Vis, 13 in Kotor, 10 in Skradin, 8 in Sinj, 9 in Omiš, 5 auf der Insel Šolta, in Imotski, auf der Insel Korčula, in Dubrovnik, 8 in Zadar, 4 in Poljice, 3 im Neretvatal, 4 auf der Insel Cres, 2 in Dugopolje, 2 in Solin und jeweils einer in anderen Orten geboren waren.

Was den Beruf der Eltern anbelangt, waren 182 Besitzer, 66 Beamte, 43 Handwerker, 42 Kaufleute, 37 Bauern, 15 Ärzte, 14 Seeleute, 13 Angestellte, 5 Advokaten, 5 Serdare (Offiziere), 6 Apotheker, 3 Notare, 8 Arbeiter, 3 Militärs, 2 Fischer, 1 Rabbin und 1 Sausir.

In dieser Zeit besuchten die Schule 189 Schüler als Kleriker.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 450 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad Hrvatske

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — ožujak 1991.